

MONIKA BEDNARCZUK
MARION RUTZ

LITERATURA I KULTURA POLSKA
NA NIEMIECKICH UNIWERSYTETACH:
PRAKTYKI I WYZWANIA DYDAKTYCZNE*

WSTĘP

Aktualny zeszyt *Roczników Humanistycznych* podejmuje m.in. istotny problem specyfiki „studiów polskich” w Niemczech. Już na początku wyjaśnienia domagają się dwie kwestie. Po pierwsze, pod wyrażeniem „studia polskie” (ang. *Polish Studies*; niem. *Polenforschung*) kryje się szeroki wachlarz dyscyplin, zwłaszcza takich jak: literaturoznawstwo, lingwistyka, kulturoznawstwo i historia¹, które się ze sobą zazębiają tak w obszarze dydaktyki literatury i kultury polskiej, jak i w badaniach polonistów aktywnych w Niemczech². Po drugie, niemiecka polonistyka wydaje się nie budzić w Polsce należytej uwagi³, chociaż działa tam grono świetnych naukowców,

Dr. hab. MONIKA BEDNARCZUK – Uniwersytet w Białymstoku, Wydział Filologiczny, Katedra Badań Porównawczych i Edytorstwa; e-mail: m.bednarczuk@uwb.edu.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3490-3446>.

Dr MARION RUTZ – Justus-Liebig-Universität Gießen, Institut für Slavistik; e-mail: Marion.Rutz@slavistik.uni-giessen.de; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2025-6068>.

* Artykuł opublikowany ze środków projektu finansowanego w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Regionalna Inicjatywa Doskonałości” na lata 2019-2022, nr projektu 009 RID/2018/19, kwota finansowania 8 791 222,00 zł.

¹ W niektórych konstelacjach pewną rolę odgrywają także socjologia, politologia czy ekonomia.

² Dowodnym przykładem rozległości pojęcia *Polish Studies* są organizowane co kilka lat przez Deutsches Polen-Institut w Darmstadt, we współpracy z różnymi uniwersytetami, kongresy polonoznawcze (*Kongress Polenforschung*). Biorą w nich udział reprezentanci wszystkich wymienionych dyscyplin.

³ Słowa uznania należą się w tym kontekście Markowi Zyburze za wydawaną przezeń w wydawnictwie Universitas serię „Polonica leguntur: literatura polska w krajach języka niemieckiego”, w której ukazały się już 24 tomy tłumaczeń głównie niemieckich prac polonistycznych.

a na tamtejszych slawistykach i wokół nich mają miejsce praktyki zasługujące na popularyzację mimo – i tutaj pojawia się kwestia trzecia – słabej pozycji polonistyki za Odrą w porównaniu chociażby z rusycystyką.

Niniejsze rozważania skupiają się na wybranych aspektach nauczania literatury i kultury polskiej na kilku uniwersytetach. Dydaktyka akademicka w tym zakresie wiąże się jednak – w perspektywie synchronicznej i/lub diachronicznej – z innymi, wymienionymi przez Redakcję *Roczników Humanistycznych*, kluczowymi wymiarami funkcjonowania kultury i literatury polskiej w Niemczech, w tym z badaniami naukowymi oraz recepcją literatury i transferem kulturowym (przekłady, publiczność, krytyka literacka). Autorki artykułu mają doświadczenie jako wykładowczynie literatury i kultury polskiej, jedna z nich także rosyjskiej, na kilku niemieckich uniwersytetach w różnych krajach związkowych (Trewir w Nadrenii-Palatynacie, Pasawa w Bawarii, Bochum w Nadrenii Północnej-Westfalii oraz Gießen w Hesji), a druga również na kilku uczelniach w Polsce. Sądźmy zatem, że nasze rozważania uwzględniają dwie perspektywy, z jakich jest postrzegana polonistyka i jej konteksty: (1) krajową, dla której polonistyka ma status filologii narodowej, z rozbudowanymi spisami lektur, dużym zróżnicowaniem tematycznym i wieloma godzinami zajęć, oraz (2) zagraniczną, w której badania o Polsce są częścią większych dyscyplin (slawistyki lub historii Europy Wschodniej), zmuszoną uzasadniać potrzebę swojego istnienia, walczącą o większe nakłady finansowe (na etaty profesorskie i asystenckie, na lektoraty języka), a niekiedy wprost o przetrwanie.

POLONISTYCZNA DYDAKTYKA UNIWERSYTECKA JAKO PRZEDMIOT REFLEKSJI

Nad kierunkiem rozwoju uniwersyteckiej dydaktyki polonistycznej od kilkunastu lat debatują w Polsce głównie krajowi eksperci, przede wszystkim na łamach poznańskiej *Polonistyki*. W propozycjach tych dominuje, siłą rzeczy, ogląd polonistyki jako kierunku studiów, których nieodłączną częścią są – poza historią literatury czy języka – stylistyka, poetyka, wersologia oraz teoria literatury, czerpiąca z rodzimych koncepcji. Bardziej zróżnicowany obraz wyłania się z tomów będących pokłosiem kongresów polonistycznych, w których wszelako rzadko pojawiają się refleksje dotyczące nauczania literatury polskiej w Niemczech lub za granicami kraju w ogóle. Punktem wyjścia do refleksji nad „studiami polskimi” w Niemczech uczynić chcemy

dwie publikacje. Pierwszą są odpowiedzi na ankietę, jaką niemal trzydzieści lat temu rozesłała redakcja periodyku *Teksty Drugie* („Polonistyka za granicą – Ankieta”), drugą – szkic Renaty Przybylskiej („Polonistyka zdeintegrowana – jak jest, jak mogłoby być. Kilka myśli pod dyskusję”) o niebezpieczeństwach zagrażających filologii, zamieszczony na łamach *Postscriptum Polonistycznego* w 2012 r. Pierwszy tekst („Polonistyka za granicą – Ankieta”), będący zbiorem wypowiedzi polonistów i sławistów z Europy Zachodniej i Stanów Zjednoczonych, odsłonił niełatwą sytuację polonistyk zagranicznych, z drugiej – sprzeczne poglądy na jej status i rolę. Część ankietowanych podkreślała bowiem „imperialny” charakter rusycystyki, wobec której polonistyka wypada słabo pod względem i popularności w sensie liczby studentów⁴, finansowania i w konsekwencji rozmachu badawczego⁵. Jednocześnie pojawiły się głosy eksponujące drogi „dywersji”, jak to ujęła Halina Filipowicz („Polonistyka za granicą” 120), oraz pozytywne strony koegzystencji różnych literatur(oznawstw). Przywołana Halina Filipowicz stwierdzała:

Można zżymać się na „turystów po literaturze polskiej” (...). Ale można z wykładów dla nie-polonistów uczynić narzędzie najbezpieczniejszej dywersji. (...) nie dbam o to, by literaturę polską uczynić bardziej „swojską” czy „przyswajalną”. (...) Mickiewiczowską *Romantyczność* zestawiam więc z nowelą Hawthorne’a *Ethan Brand, Nad wodą wielką i czystą z Przystając pod lasem w śnieżny wieczór* Frosta, *Dolinę Issy* z Huckiem Finnem. (120)

Zdanie to podzielał Jerzy R. Krzyżanowski, wedle którego metoda porównawcza może przynieść ciekawe rezultaty („Polonistyka za granicą” 128). Beth Holmgren akcentowała przy tym znaczenie przekładów, którymi można się „posługiwać jako wstępnymi przynętami: trzeba tylko, abyśmy (...) przemycali je do naszych programów zajęć” („Polonistyka za granicą” 124).

Przywołujemy te opinie, gdyż studia nad literaturą i kulturą polską oraz ich dydaktyka w Niemczech (o której w rzeczonyj ankiecie wypowiedział się zaledwie jeden jej przedstawiciel – Andrzej Vincenz, językoznawca, Polak) z jednej strony są w lepszej sytuacji dzięki takim instytucjom, jak Deutsches Polen-Institut w Darmstadt, który wydaje przekłady, prace naukowe i periodyki ważne dla osób zainteresowanych szeroko pojętymi „studiami polskimi”, a ponadto współorganizuje kongresy i konferencje polonoznawcze, szkoły

⁴ Będziemy używać słów „student” i „słuchacz” w rodzaju męskim z powodu ograniczeń objętościowych. Należy jednak zaznaczyć, że na wielu slawistykach w Niemczech wśród studiującej tam młodzieży dominują kobiety.

⁵ Zwracali na to uwagę szczególnie Stanisław Barańczak, Halina Filipowicz i Ewa Thompson.

letnie dla doktorantów i młodych doktorów, przyznaje także stypendia badawcze na kwerendy biblioteczne. Z drugiej strony jednak polonistyka za Odrą podlega w znacznej mierze tym samym regułom, co w Stanach Zjednoczonych czy Szwajcarii, o której mówił Rolf Fieguth („Polonistyka za granicą” 114-116). Koniecznością więc, a jednocześnie okazją do nowych interpretacji, jest podejście pragmatyczne, które literaturę polską włącza w szersze ramy slawistyczne i komparatystyczne.

Zagrożenia, istotne dla rozwoju polonistik krajowych i zagranicznych, widzi Renata Przybylska, która ostrzega przed „rozmywaniem się” filologii polskiej, „ucieczką (...) w stronę studiów nad kulturą polską w ogóle” oraz przed „rozszczerzeniem tradycyjnej filologii polskiej” na literaturoznawstwo i językoznawstwo („Polonistyka za granicą” 29). Jeśli pierwsza tendencja zwycięży – ocenia badaczka – polonistyka może zniknąć wśród „różnych kulturoznawstw” (29), „zabierających [jej] (...) to, co najatrakcyjniejsze” i trudniejsze do „sprzedania na wolnym rynku edukacji” (30). Jeśli zaś pogłębi się podział na literaturoznawstwo i lingwistykę, literatura polska i język polski będą, być może, stanowić jedynie „ilustracyjną podstawę badań” (30). Obecnie tym, co scala polonistykę krajową, jest „aspekt pragmatyczny”, związany z edukacją nauczycieli-polonistów. Aspekt ten jest wszelako niemal nieobecny w wypadku polonistik zagranicznych i trudno nie zauważyć, że oba krytykowane procesy zachodzą od dawna na slawistykach zachodnich (i mocno dotyczą różnych filologii). Mają one swoje wady i zalety, lecz przede wszystkim nie można im (już) zapobiec. Można wszelako zastanowić się, jakie korzyści ów *status quo* niesie dla studentów, badaczy i ogólnie polonistyki jako dyscypliny ponadnarodowej. Naszym celem jest w istocie wyeksponowanie pozytywnych stron dydaktyki polonistycznej na uczelniach niemieckich.

SPECYFIKA STUDIÓW POLONISTYCZNYCH ORAZ SLAWISTYCZNYCH Z KOMPONENTEM POLONISTYCZNYM W NIEMCZECH

Pierwszym czynnikiem, który determinuje treści nauczania i podejście do literatury oraz kultury polskiej w procesie kształcenia akademickiego jest sam status polonistyki, czyli jej przynależność do obszaru slawistyki, która z kolei ujmuje języki, kultury i literatury słowiańskie jako obszar kulturowy

mający wiele cech wspólnych i stąd badany we wzajemnym kontekście⁶. To spojrzenie leży u podłoża naukowej slawistyki w krajach niemieckojęzycznych i pozostaje dominujące (Uffelmann, „Slavic Studies” 328-330), co z kolei decyduje zarówno o aspektach instytucjonalno-organizacyjnych, takich jak struktura instytutów, rozkład etatów badawczo-dydaktycznych i oferta dydaktyczna, jak i o publikacjach. Wystarczy rzut oka na podręczniki akademickie (Tschizewskij; Tornow; Ebert; Freise; Trunte), studia monograficzne oraz tomy zbiorowe, poświęcone różnym zjawiskom literackim, epokom, motywowi itd. (por. Uffelmann, „Slavic Studies” 335-336). Literatura i kultura polska zostają w ten sposób z jednej strony niejako „pozbawione” swojej wyjątkowości, podkreślanej przez polonistykę krajową. Ten stan rzeczy ma kilka przyczyn, wśród nich przede wszystkim mniejsze zainteresowanie studentów polonistyką niż rusycystyką. Szanse na karierę naukową za Odrą są dla polonisty niewielkie bez wyjścia ku „slawistyce” (331-333)⁷, podobnie zresztą jak w Ameryce Północnej⁸. Z drugiej strony umieszczenie kultury i literatury polskiej w kontekście słowiańskim (typowe) (Drews; Fischer; Pörzgen; Makarska) lub niemieckim, francuskim albo litewskim (rzadsze) (Brandt; Kessler; Mende) czyni je elementem „slawistycznej” lub „europejskiej” komparatystyki literackiej i przynosi niemałe korzyści poznawcze. Podobieństwa strukturalne, transfery kulturowe, krzyżowanie się pewnych nurtów i idei to klasyczne tematy prac slawistycznych, umożliwiające krytyczne reinterpretacje chociażby narodowych kanonów i narracji.

⁶ Slawistyka w Niemczech, komentował Andrzej Vincenz, „w praktyce oznacza rosyjski i symbolicznie trochę jeszcze czegoś (...). Większość «slawistów» uznałaby (...) «przywrócenie równowagi» za oburzające naruszenie równowagi (...)” („Polonistyka za granicą” 148). Niekiedy, w zależności od tradycji danego ośrodka i pracujących w nim badaczy, slawistyka jest połączona instytucjonalnie z hungarystką (Uniwersytet Humboldtów w Berlinie), studiami bałtystycznymi (Greifswald), a nawet turkologicznymi (Moguncja) lub kaukazologicznymi (Jena).

⁷ Jedyna profesura z zakresu wyłącznie literatury i kultury polskiej istnieje na Uniwersytecie w Poczdamie. W Moguncji, Berlinie (2 stanowiska – „pełna” profesura i „juniorprofesura”), Lipsku, Ratyźbonie i Dreźnie działają profesury literatury i kultur zachodniosłowiańskiej (ich nazwy to kolejno: „Westslawische Literatur und Kulturwissenschaft”, „Westslawische Literaturen und Kulturen”, „Slawische Literaturwissenschaft und Kulturstudien, Schwerpunkt Westslawistik”, „Bohemistik und Westslawistik”, „Westslawische Literatur- und Kulturwissenschaft”). W Moguncji oraz w Lipsku w centrum stoi literatura polska i czeska, w Berlinie i Ratyźbonie – czeska, w Dreźnie – polska i łużycka.

⁸ Specjaliści uprawiający studia rusycystyczne, polonistyczne, bohemistyczne itd. są zrzeszeni w Związku Niemieckich Slawistów (Verband der deutschen Slavistik). Istnieje również Krajowe Stowarzyszenie Nauczycieli Języka Polskiego (Bundesvereinigung der *Polnischlehrkräfte*), zrzeszające wykładowców uniwersyteckich i osoby pracujące w szkołach oraz innych instytucjach edukacyjnych.

Ponadto trzeba odnotować że polonistyka ma w niemieckiej Akademii swoje silne „przyczółki” zarówno na kilku uczelniach, jak i w instytucjach kulturalno-naukowych. Wymieńmy tylko kilka z nich, jak działające od 1983 r. na Uniwersytecie w Moguncji Polonicum, Centrum Studiów Polonoznawczych im. Aleksandra Brücknera⁹, oferujące kierunek „Interdyscyplinarne Studia Polonoznawcze”, czy funkcjonujące w Tybindze we współpracy z UW, w Kilonii w kooperacji z UAM oraz w Kolonii przy współdziałaniu Wydziału „Artes Liberales” UW kierunki typu *double degree*. W Niemczech ukazuje się więcej niż w slawistyce amerykańskiej czy rosyjskiej prac monograficznych (pomijając liczne artykuły i tomy zbiorowe) skupionych na literaturze i kulturze polskiej, przede wszystkim XIX-XXI wieku, by wymienić tylko wybrane – przywoływane tutaj w kolejności alfabetycznej – autorskie książki Markusa Eberhartera, Christine Fischer, Alfreda Galla, Christopa Garstki, Agnieszki Hudzik, Heinricha Olschowskiego, Wojciecha Osińskiego, Petera Saldena, Brigitte Schultze, Daniela Schümanna, Niny Seller, Ulricha Steltnera i Christine Fischer, Alfreda Galla, Magdaleny Marszałek, Mirji Lecke, Dirka Uffelmanna (*Polska literatura postkolonialna*) czy Małgorzaty Zemły¹⁰. Ten potencjał polonistyczny można dostrzec podczas Kongresów Polonoznawczych i Konferencji Niemieckich Sławistów. Wspomniany Deutsches Polen-Institut (Niemiecki Instytut Polski) od kilku dekad wydaje przekłady literatury pięknej¹¹, opracowania i analizy (także te przygotowane przez polskich ekspertów), wreszcie rocznik *Jahrbuch Polen* czy *Newsletter Polen*¹². Sporo dla

⁹ Centrum to wspólna inicjatywa Uniwersytetów w Halle i Jenie, współfinansowana przez inne instytucje.

¹⁰ O najważniejszych paradygmatach badawczych zob. Uffelmann, „Slavic Studies” 335-337.

¹¹ Właśnie na język niemiecki tłumaczonych jest najwięcej tekstów literackich na świecie i, jak przypomina Dirk Uffelmann, dotyczy to także literatur słowiańskich („Slavic Studies” 335). Staraniem Deutsches Polen-Institut ukazały się przekłady wybranych utworów (w kolejności alfabetycznej): Jerzego Andrzejewskiego, Waclawa Berenta, Kazimierza Brandysa, Marii Dąbrowskiej, Kornela Filipowicza, Zbigniewa Herberta, Jarosława Iwaszkiewicza, Janusza Korczaka, Leona Kruczkowskiego, Andrzeja Kuśniewicza, Stanisława Lema, Leszka Kołakowskiego, Adama Mickiewicza, Czesława Miłosza, Sławomira Mrożka, Zofii Nałkowskiej, Teodora Parnickiego, Juliana Przybosia, Władysława Reymonta, Tadeusza Różewicza, Jarosława Marii Rymkiewicza, Henryka Rzewuskiego, Brunona Schulza, Juliusza Słowackiego, Juliana Strykowski, Jana Józefa Szczepańskiego, Wisławy Szymborskiej, Władysława Terleckiego, Aleksandra Wata, S. I. Witkiewicza, Józefa Wittlina, Stanisława Wyspiańskiego, Stefana Żeromskiego, oraz antologie krótkich form prozatorskich realizmu, literatury emigracyjnej oraz dwudziestowiecznego eseju.

¹² W świetnej serii „Polnische Bibliothek” opublikowano antologie literackie poszczególnych epok – od średniowiecza do Młodej Polski, bez których trudno sobie wyobrazić nauczanie literatury i kultury polskiej, w tym: Dedecius, *Das Junge Polen*; Dedecius, *Die Dichter Polens*; Hernas; Hoelscher-Obermaier; Jelicz; Libera; Markiewicz; Walecki.

badań i popularyzacji wiedzy o kulturze polskiej, przede wszystkim w kontekście polsko-niemieckim oraz w kontekście krajów bałtyckich i Rosji, czyni Nord-Ost-Institut w Lüneburgu, powiązany instytucjonalnie z Uniwersytetem w Hamburgu¹³. Przydatne polonistom publikacje ukazują się także dzięki Centrum im. Aleksandra Brücknera, Instytutu Herdera w Marburgu (np. Leschnik) i Niemieckiemu Instytutowi Historycznemu w Warszawie (Stegmann).

Drugim czynnikiem, który zmusza do nierzadko trudnych wyborów dydaktycznych i zasadniczo wpływa na profil polonistyki uniwersyteckiej, jest sygnalizowana wyżej kwestia struktury studiów slawistycznych i miejsce w niej komponentu polonistycznego (zob. Uffelmann, „Slavic Studies” 333-335). Język polski jest nauczany jako język obcy (aby zapewnić równe szanse słuchaczom z różnych kręgów kulturowych) lub język dziedziczony, a przy tym jako drugi język słowiański (w konkurencji do czeskiego czy serbsko-chorwackiego)¹⁴. Na pierwszym stopniu studiów w grę wchodzi zatem zajęcia oparte całkowicie lub w większej mierze na przekładach. Inaczej wygląda sytuacja na studiach drugiego stopnia, gdzie warunkiem przyjęcia jest znajomość języka na poziomie B1/B2, chociaż i wówczas często trzeba sięgać po tłumaczenia, aby nie stawiać poprzeczki zbyt wysoko i nie zniechęcić studentów. Te ostatnie są ważne również z innego powodu: część zajęć jest wspólna dla slawistów, a nawet osób zainteresowanych Europą Wschodnią, uczęszczają więc na nie i rusycyści, i poloniści, i np. historycy z danego uniwersytetu.

Kilka zdań na temat przykładowej struktury studiów slawistycznych na uniwersytecie w Bochum z łącznie kilkuset studentami rusycystyki i polonistyki oraz trzema profesurami „pełnymi”¹⁵, z czego dwie łączą rusycystykę

¹³ Pełna nazwa brzmi: Nord-Ost-Institut/Institut für Kultur und Geschichte der Deutschen in Nordosteuropa e.V. an der Universität Hamburg. W ramach publikowanych przez niego serii ukazały się m.in. ważne tomy poświęcone romantyzmowi (Ritz; Gall, Grob i Ritz) i twórczości Gombrowicza (Lawaty i Zybura).

¹⁴ Mimo niemałej grupy słuchaczy mówiących po polsku w domu i badań nad polskim jako językiem dziedziczonym kompetencje językowe nabyte w środowisku rodzinnym dotyczą konkretnych obszarów życia i wiążą się z brakami w zakresie stylu literackiego i naukowego. Poza tym egzaminy odbywają się w języku niemieckim; po niemiecku przygotowuje się prace licencjackie, magisterskie czy doktorskie.

¹⁵ W Niemczech nie istnieje odpowiednik polskich profesur belwederskich. Profesury uniwersyteckie różnicuje się według poziomu W1, W2 i W3. W3 i W2 to stanowiska, o które ubiegać się mogą naukowcy z habilitacją (tzw. *venia legendi* – prawo wykładania) lub równoważnym dorobkiem i z reguły dożywotnie, związane z przypisaniem katedry danej osobie. Różnica między nimi dotyczy głównie finansowania etatów asystenckich i wynika z możliwości danej uczelni – profesura W3 zwykle idzie w parze z możliwością zatrudnienia doktoranta lub kogoś na etapie post-doc

i polonistykę (omówimy tylko kształcenie literaturoznawcze). W wypadku specjalności polonistycznej (*Schwerpunkt Polnisch*) w fazie licencjackiej, podczas pierwszych dwóch semestrów obligatoryjne są zajęcia wprowadzające (*Einführungsveranstaltung*) do historii literatury i kultury polskiej oraz do „slawistycznej” teorii literatury i kultury (po 30 godzin)¹⁶. Pozostałe zajęcia ujęte w programie, czy to konwersatoria (*Seminar*) i wykłady (*Vorlesung*), czy też ćwiczenia (*Übung* – to ostatnie często oferowane jest jako uzupełnienie konwersatoriów lub zajęć wprowadzających) pozostawia się do indywidualnego wyboru z pewnej puli przedmiotów prowadzonych w danym instytucie. Niezbędnym minimum jest uzyskanie do końca studiów licencjackich zaliczenia z jednego wykładu i jednego konwersatorium literaturoznawczego (z pracą zaliczeniową na ocenę), obejmujących po 30 godzin. Równolegle prowadzony jest lektorat języka polskiego oraz zajęcia językoznawcze.

W wypadku zajęć wprowadzających, w praktyce mamy do dyspozycji trzynaście spotkań, toteż łatwo obliczyć, że na jedną epokę (bo pod tym kątem najczęściej układa się program) przypadają dwie do czterech godzin. Wykładowca ograniczony jest dostępnym materiałem. Jeśli zaś chodzi o konwersatoria i wykłady na kolejnych semestrach studiów licencjackich, nie zawsze możliwe jest skoncentrowanie się na literaturze i kulturze polskiej, ponieważ wachlarz tematów wiąże się z obsadą personalną jednostki oraz zasobami finansowymi instytutów¹⁷. Ktoś, kto chce pogłębić wiedzę o literaturze i kulturze, i z tego zakresu przygotowywać pracę licencjacką, powinien dodatkowo wybrać dwa konwersatoria (zakończone pracą zaliczeniową) z tego obszaru. Na tym może się kończyć podstawowe, wymagane do uzyskania określonej liczby punktów ECTS, kształcenie literaturoznawcze i kulturoznawcze, ponieważ slawistykę zawsze łączy się z drugim kierunkiem

na pełen etat; czasami nawet więcej niż jednej osoby. Profesura W2 tego nie zapewnia; naukowiec na takim stanowisku nierzadko ma sposobność zatrudnienia doktoranta lub habilitanta jedynie w ramach środków zdobytych w ramach konkursów finansowanych z zewnątrz. Profesura W1, czyli tzw. *Juniorprofessur (JP)*, to z kolei stanowisko przeznaczone dla badaczy młodych (zwykle nie więcej niż sześć lat po doktoracie). Z reguły nie mogą się o nią ubiegać osoby po habilitacji (to np. od kilku lat profesura z zakresu literatury zachodniosłowiańskiej w Lipsku, a wcześniej podobna na Uniwersytecie Humboldtów w Berlinie, przy czym obie przed przekształceniem tych stanowisk na juniorprofesury były profesurami W3). Może być od początku ograniczona czasowo (6 lat) lub przeciwnie – stwarzać możliwość przejścia na etat typu W2 lub W3 (tzw. *Tenure-Track*).

¹⁶ Podczas tych ostatnich omawia się, poza formalizmem, semiotyką szkoły tartusko-moskiewskiej i propozycjami Michaiła Bachtina, teorie wywodzące się z Europy Zachodniej i Stanów Zjednoczonych.

¹⁷ W razie potrzeby niektóre instytuty zatrudniają na umowę zlecenie wykładowców z zewnątrz bądź zapraszają naukowców zza granicy w ramach programów wymiany międzyuczelnianej, specjalnych konkursów DAAD itp.

(2-Fach-B.A., 2-Fächer-Bachelor). Pracę licencjacką zaś przygotowuje się samodzielnie, omawiając ją z promotorem w czasie konsultacji; student wybiera zresztą, na którym kierunku chciałby pisać pracę. Osobnego formatu zajęć typu polskie seminarium licencjackie może w ogóle nie być w strukturze studiów pierwszego stopnia.

Na studiach magisterskich slawistycznych-polonistycznych (1-Fach-M.A., 1-Fach-Master) w Bochum, niecieszących się dużą popularnością z racji mało atrakcyjnych perspektyw zawodowych¹⁸, obowiązkowe są dwa typy zajęć z literatur słowiańskich: wykład oraz konwersatorium zakończone pracą pisemną na ocenę. (Zaznaczamy, że programy różnią się w zależności od uniwersytetu). Studenci zainteresowani literaturą mogą pogłębiać swoje kompetencje na kilku innych konwersatoriach i specjalnym kolokwium, poświęconym m.in. nowszym publikacjom naukowym oraz dyskusjom nad postęпами prac magisterskich słuchaczy, lecz mają do wyboru literaturoznawstwo lub lingwistykę. Na studiach dwukierunkowych (2-Fach-M.A., 2-Fächer-Master), wybieranych przez nieco więcej osób, wymogiem minimalnym jest zaliczenie jednego konwersatorium z literatury słowiańskiej (z pracą na ocenę). Słuchacze mają do wyboru szereg innych zajęć, mogą np. skoncentrować się na przedmiotach lingwistycznych.

Cechą znaną studiów w Niemczech (nie tylko slawistycznych/polonistycznych) jest to, że pewne konwersatoria wybierane są nie tylko z powodu tematyki lub z uwagi na osobę prowadzącą, ale także z powodu określonego dnia lub pory dnia, w którym odbywają się zajęcia. Wpływa na to kilka czynników: studenci dojeżdżają z innych miast (i wsi), łączą kierunki studiów, które nie zawsze są do pogodzenia (nakładanie się przedmiotów), część słuchaczy (słuchaczek) ma małe dzieci, a przy tym gros studentów równoległe do studiowania pracuje (w różnym wymiarze)¹⁹. To trzecia kwe-

¹⁸ Szanse na znalezienie pracy w obszarze szkolnictwa, dziennikarstwa, edytorstwa, w służbie państwowej i w sektorze prywatnym są o wiele większe dla rusycystów/specjalistów posiadających kompetencje językowe i znajomość realiów kulturowych Rosji i krajów byłego ZSRR. Podobnie liczba etatów asystenckich, poddoktorskich oraz profesur dla osób niespecjalizujących się przede wszystkim w rosyjskim jest niska. Niewiele lepiej wyglądają perspektywy zawodowe dla osób myślących o zawodzie nauczyciela polonisty.

¹⁹ Stypendia socjalne należy później spłacić, jeśli nie uzyska się bardzo wysokiej średniej ocen na dyplomie. Nasze obserwacje są inne niż Dirka Uffelmanna, który twierdzi, iż większość niemieckich studentów slawistyki nie stara się zdobyć doświadczenia zawodowego po uzyskaniu stopnia licencjata, lecz zwykle od razu kontynuuje edukację na studiach magisterskich („Slavic Studies” 331). Fakt, iż tak wiele osób kończy studia pierwszego stopnia dopiero po siedmiu czy ośmiu semestrach, wynika właśnie z tego, iż w znacznej mierze pracują i równoległe się uczą. Inna sprawa, że praca ta z reguły nie ma wiele wspólnego z kierunkiem studiów.

stia, która oddziałuje na funkcjonowanie dydaktyki polonistycznej. Czwartą jest widoczna w całym świecie i wpływająca także na nauczanie literatury rewolucja medialna, w której wyniku tradycyjny (analogowy) tekst i klasyczne metody dydaktyczne, akcentujące raczej potrzebę wiedzy i warsztatu filologicznego niż kompetencje interdyscyplinarne oraz umiejętności techniczne, tracą na atrakcyjności. (Tak jak tracą społeczny prestiż literatura i humanistyka). Nie wolno na koniec pominąć roli uwarunkowań historyczno-politycznych, w tym wizerunku Polski i Polaków oraz konkretnej polityki kulturalnej i zagranicznej danego rządu, ma on bowiem niemałe znaczenie dla atmosfery panującej wokół slawistyki oraz motywacji potencjalnych kandydatów na studia (Uffelmann, „Slavic Studies” 329).

PRAKTYKA DYDAKTYCZNA: PRZYKŁADY I KOMENTARZE

Planując działania dydaktyczne, wykładowcy stoją, jak wspomnieliśmy wyżej, przed wyzwaniem, jakie stawiają przed nimi program studiów, potrzeba wydobycia atrakcyjności kierunku i poszczególnych tematów zajęć, umiejętności językowe słuchaczy oraz własne kompetencje. Dodatkowo trzeba uzgodnić własne propozycje z innymi wykładowcami, żeby np. w tym samym semestrze nie prowadzono dwóch konwersatoriów o romantyzmie lub okresie międzywojennym. Na wielu uniwersytetach na część zajęć zapisują się bowiem jednocześnie słuchacze studiów licencjackich i magisterskich oraz studenci różnych specjalności slawistycznych, niekiedy także historycy. Konieczne jest zatem takie zróżnicowanie oferty dydaktycznej, aby odpowiadała ona tym wszystkim potrzebom. Wskazujemy na ten aspekt, gdyż różnorodność poruszanych zagadnień, dostrzegalna tak w spisie przedmiotów prowadzonych w danym semestrze na konkretnej uczelni, jak w dydaktycznych portfolio wykładowców, może prowokować, zwłaszcza te koleżanki i kolegów w kraju, którzy mają przywilej wielokrotnego prowadzenia zajęć z jednej epoki czy jednego obszaru problemowego, do pytania o powody tego stanu rzeczy i o stopień przygotowania wykładowców z Niemiec do analizy tak odmiennych kwestii, jak piśmiennictwo doby renesansu z jednej, a kultura przełomu XX i XXI wieku z drugiej strony, nie mówiąc już o prowadzeniu zajęć z zakresu dwóch czy trzech literatur słowiańskich²⁰.

²⁰ Zazwyczaj opracowuje się kolejne konwersatoria podczas trwających około dwóch miesięcy przerw międzysemestralnych. Proces ten jest czasochłonny, w pewnej jednak mierze rekompensuje go większość wykładowców zatrudnionych na stanowisku „współpracownika naukowego” (nazwa jest myląca, chodzi bowiem niemal zawsze o klasyczny etat naukowo-dydaktyczny), niższe pensum.

Przede wszystkim jednak wykładowcy literatury i kultury polskiej mają za zadanie wprowadzić studentów, którzy w toku edukacji szkolnej mogli nigdy nie zetknąć się z żadnym tekstem literatury polskiej (choć być może słyszeli w domu nazwiska Sienkiewicza czy Tołstoja), w nowy dla nich świat. W tym sensie niejako „kształtują” oni pierwsze wyobrażenia swojego audytorium o kanonie literackim, a także o historii Polski; w odróżnieniu od polonistów krajowych. Profesorowie, adiunkci i asystenci proponują studentom – wyjątkiem pod tym względem są zajęcia wprowadzające – zagadnienia, którymi sami zajmują się naukowo, uważają je za ważne i zarazem atrakcyjne, zdolne zachęcić młodzież do kontynuowania wybranego kierunku studiów (tutaj rolę odgrywa kolejny czynnik, bo – w odróżnieniu od Polski – w Niemczech zmiana kierunku w trakcie studiów licencjackich lub magisterskich nie jest niczym nadzwyczajnym).

Omówimy teraz kilka zajęć typu konwersatoryjnego, które przeprowadziliśmy na trzech uniwersytetach, zwracając szczególną uwagę na „slawistyczne” i „komparatystyczne” z komponentem „polskim”: na ich cele oraz trudności i korzyści płynące z szerszego ujęcia tematu. Spośród zagadnień ogólnoslawistycznych, jak pokazują doświadczenia nasze oraz znanych nam wykładowców, popularnością cieszą się następujące: film, *science fiction* i fantasy, literatura dziecięca, kultura w Internecie, a także tematy polityczne, jak Holocaust, socrealizm, wojna, podziemie antykomunistyczne i problem dysydentów. Z problemów „czysto” polonistycznych z kolei, o czym mówił już Rolf Fieguth („Polonistyka za granicą” 116-117), przyciągają słuchaczy klasyki: Adam Mickiewicz, Stanisław Wyspiański, Witold Gombrowicz, Bruno Schulz, Czesław Miłosz. Uzupełniłybyśmy tę listę o Mirona Białoszewskiego, Tadeusza Różewicza, Wisławę Szymborską, Ryszarda Kapuścińskiego oraz Olę Tokarczuk, chociaż w XXI wieku zajęcia typu monograficznego, poświęcone jednemu twórcy, a zwłaszcza typu „życie i dzieło”, mogą zostać odebrane przez część słuchaczy jako zbyt tradycyjne²¹.

Pensum dydaktyczne dla pracowników uniwersytetów wynosi średnio od 120 godzin w roku dla asystenta i adiunkta do 270 dla profesora i nawet 360 dla odpowiednika starszego wykładowcy (w wypadku obu ostatnich typów stanowisk mamy jednak do czynienia z zatrudnieniem na czas nieokreślony). Młodszy pracownicy nauki w przeważającej większości są natomiast zatrudnieni bez możliwości przedłużenia umów na dłużej niż sześć lat przed doktoratem i sześć po jego uzyskaniu, zgodnie z ustawą „Wissenschaftszeitvertragsgesetz” z 2007 r., która budzi wiele sprzeciwów, lecz ma też obrońców.

²¹ Dodajmy jednak, że mimo intensywnej działalności tłumaczy niemieckich także z języka polskiego tylko nieliczne teksty ze znanego krajowym polonistom „kanonu” literatury polskiej oraz przydatnych w nauczaniu opracowań (od studentów oczekuje się czytania literatury przedmiotu w języku niemieckim i angielskim, a na wyższych semestrach także polskim) albo pomocy

Można zatem założyć, pomijając w tym miejscu kwestię dostosowania metod i środków dydaktycznych do potrzeb i oczekiwań pokolenia *digital generation* (zob. Kowalska 89), że dobrze zostaną przyjęte monograficzne zajęcia typu: „*Pan Tadeusz* czytany dawniej i dziś (na podstawie wybranych tłumaczeń)”, „Polskie noblistki w dziedzinie literatury (Szyborska i Tokarczuk)” czy „Reportaż Kapuścińskiego” (gorzej byłoby z Janem Kochanowskim, którego warto by powiązać z kulturą Złotego Wieku lub relacją literatura-władza). Z zajęć problemowych, jak wspomnieliśmy, przyciągają studentów te poruszające relacje polsko-żydowskie (już z tej racji, że drugiej wojnie światowej i antysemityzmowi w Trzeciej Rzeszy poświęca się dużo miejsca w programie szkół licealnych), epoka powojenna (PRL, zestawienie z literaturą emigracyjną), wątki mniejszościowe i pograniczne (Śląsk, Mazury, Gdańsk), pisarstwo kobiet, studia genderowe, literatura dla dzieci, kryminały i fantastyka, ale także powieści historyczne, na których przykładzie można przyjrzeć się również historii Polski. Przy takim profilowaniu dydaktyki literatury niejako automatycznie zmierniamy, oczywiście, w stronę kulturoznawstwa, odgrywającego w wypadku studiów polonistycznych rolę skalającą różne wymiary „polskości”, jakie chcemy przedstawić studentom.

Spójrzmy teraz na drugą grupę zajęć, które można by umieścić w nurcie „polonistyki na tle innych literatur”, a które są bardziej rozpowszechnione na niemieckich uniwersytetach niż te stawiające w centrum literaturę i kulturę polską. Najbardziej „naturalnym” kontekstem jest literatura niemiecka, toteż powodzeniem cieszą się konwersatoria i wykłady poświęcone polsko-niemieckim powiązaniom epoki romantyzmu. Pozwalają one prześledzić związki między *Faustem* Goethego i *Dziadami* Mickiewicza, porównać wątki orientalistyczne u Mickiewicza i Goethego, obrazy Szwajcarii u Schillera i Słowackiego, czy też motywy fantastyczne i motywy grozy u E.T.A. Hoffmanna i Zygmunta Krasińskiego, zastanowić się nad znaczeniem Szekspira dla romantyków i przypomnieć entuzjazm mieszkańców Niemiec wobec emigrantów listopadowych na przykładzie tzw. *Polenlieder*. Zajęcia komparatystyczne z elementem niemieckim są szczególnie przydatne dla studentów pierwszych semestrów, jako że kwestia nieznamomości języka polskiego nie stanowi tutaj wielkiej przeszkody w lekturze ani dyskusji, a słuchacze mogą powiązać to, co im znane, z tym nowym. Poza tym takie tematy mogą zainteresować studentów germanistyki.

dydaktycznych typu filmy dokumentalne lub adaptacje utworów literackich doczekały się przekładów na język niemiecki. To z kolei prowadzi do zawężenia problematyki poruszanej podczas studiów polonistycznych.

Drugim ważnym dla literatury polskiej kontekstem jest ten rusycystyczny, szeroko pojmowany i zwykle konieczny z powodu dominacji rusycystów na studiach slawistycznych. Proponujemy jednak, aby spojrzeć na tę „wymuszoną” warunkami zewnętrznymi konstelację jako na pewną szansę. Na zajęciach dotyczących narracji o szaleństwie można omówić (choćaby we fragmentach) dzieła Puszkina, Gogoła i Dostojewskiego, z polskiej strony natomiast Szyrmera, Słowackiego, Krasińskiego, a jeśli chcemy wyjść poza wiek XIX – Andrzejewskiego oraz Iwaszkiewicza. Tak dobrane teksty literackie prowokują do dyskusji nad podobieństwami i różnicami w postrzeganiu odmienności w kulturze rosyjskiej i polskiej oraz nad strategiami narracyjnymi, jakie wypracowano pod wpływem refleksji (naukowej i teoretycznoliterackiej) nad chorobami psychicznymi.

Z zupełnie innej perspektywy patrzymy na obie literatury, omawiając twórczość dla dzieci w okresie powojennym. Ten obszar badań, podjęty w kontekście porównawczym, umożliwia przyjrzenie się kilku epokom kultury z nietypowego (choć istnieją narodowe kanony literatury dziecięcej oraz kanon międzynarodowy) punktu widzenia i stwarza punkt wyjścia do dyskusji nad specyfiką obrazu świata przekazywanego dzieciom przez dorosłych, nad skalą popularności literatury dziecięcej w krajach tzw. bloku wschodniego latach 1945-1989, wreszcie nad tym działem literatury jako polem zmagania między dążeniem do „odpowiedniej”, socjalistycznej edukacji a swobodą twórczą autorów (przemyt treści wywrotowych). Kolejne możliwości slawistycznego ukontekstowania kultury i literatury polskiej wiążą się z literaturą czeską lub białoruską i ukraińską. Za przykład może posłużyć konwersatorium dotyczące reprezentacji historycznej Litwy w dwudziestowiecznym piarstwie polskim, litewskim i białoruskim albo inne, poświęcone polskim, ukraińskim i rosyjskim obrazom Ukrainy.

Ostatnią grupą tematów, na jakie chcemy zwrócić uwagę, są te wydobywające wielojęzyczny i wielokulturowy potencjał literatury „polskiej” (a dokładniej rzecz ujmując: literatury dawnych ziem polskich), zarówno z perspektywy historycznej, jak i współczesnej. Bardzo ciekawym segmentem, choć niełatwym do przełożenia na praktykę dydaktyczną, są autorzy wielojęzyczni. W różnych miejscach łączą oni polską historię literatury z historią na przykład literatury niemieckiej czy rosyjskiej i generalnie uwrażliwiają na pytanie, czy idea „literatury narodowej” powinna pozostawać najważniejszym kryterium klasyfikacji. Rozważania nad literaturą „między językami” lub „w innych językach” unaoczniają studentom, że wielu klasyków to literaccy poligłoci, i zmuszają do refleksji nad znaczeniem aspektu językowego w procesie konstruowania kanonu.

UWAGI KOŃCOWE

Już powyższe, szkicowe komentarze demonstrują, że w literaturoznawczej dydaktyce polonistycznej w Niemczech dominują zajęcia problemowe, przekraczające granice epok i dyskursów (sztuka, literatura, prasa, teatr, film, Internet). Tak częste w programach studiów polonistycznych w kraju obowiązkowe kursy historii literatury wedle epok nie mogą być realizowane za granicą z powodu ograniczeń czasowych (struktura kierunku) oraz niemożności rozmowy o wielu tekstach nieprzełożonych na język danego kraju. Z tych samych powodów praktycznie nie prowadzi się konwersatoriów dotyczących wersyfikacji i innych działań poetyki. Szczególnie analiza wiersza pozostaje obszarem trudno dostępnym adeptom polonistyki z tej racji, iż czytanie oryginału nastęrcza kłopotów już na poziomie leksyki i składni (pominamy kwestię malejącego zainteresowania liryką jako taką). Poezja pozostaje dziedziną dla entuzjastów i specjalistów (rozprawy doktorskie), aczkolwiek wybrani autorzy, w przekładach lub nie, są przedmiotem dydaktyki uniwersyteckiej. Jeszcze bardziej zredukowane jest nauczanie teorii literatury, które właściwie, poza zarysem głównych teorii podczas zajęć wprowadzających, odbywa się przede wszystkim na konkretnym materiale; przy tym niemal nieznanymi niemieckim słuchaczom sławistyki są polscy teoretycy literatury z wyjątkiem może Romana Ingardena (zob. np. Schmid; por. „Polonistyka za granicą”) czy Marii Janion (Janion)²².

Owe zasadnicze różnice sprawiają, że znajomość literatury i kultury polskiej przez absolwenta polonistyki niemieckiej jest wybiórcza i ograniczona pod względem ilościowym, co nie znaczy, iż nie można kompensować tego braku jakością interpretacji. Paradoksalnie bowiem mniejsza liczba zajęć narzuconych programem, a co za tym idzie – mniej nazwisk, tytułów i dat do zapamiętania, pozwala skoncentrować się na tekście lub wybranym problemie i eksperymentować pod względem metodyki (od semiotyki przez intertekstualność po studia postkolonialne i genderowe) najpierw podczas zajęć (referaty i dyskusje), a następnie przy pogłębianiu określonego aspektu w pracy pisemnej o budowie przypominającej rozprawę naukową. Wymagana zasadniczo do uzyskania zaliczenia (na ocenę) praca pełni tutaj kluczową funkcję. Słuchacze samodzielnie analizują wybrany przez siebie problem; założeniem jest, aby wymiana myśli odbywająca się w grupie była punktem wyjścia do

²² Pojedyncze inicjatywy zmierzające do zmiany tej sytuacji, jak dwa monograficzne numery półrocznika *Die Welt der Slawen* z 2016 r., nie mają większego wpływu na dydaktykę na poziomie licencjackim i magisterskim.

indywidualnych poszukiwań, do których poza tym motywuje (albo, w zależności od przyjętej perspektywy, zmusza) niewielka liczba opracowań szczegółowych z zakresu literatury polskiej.

Ponadto literatura jest z reguły, co znowu odróżnia dydaktykę polonistyczną w Niemczech od krajowej, analizowana z naciskiem na konteksty społeczno-polityczne i kulturowe. W tym miejscu wracamy do sygnalizowanych na początku artykułu powiązań między studiami polskimi czy polonoznawczymi a literaturoznawstwem i kulturoznawstwem. Dla przeciętnego niemieckiego słuchacza polonistyki (slawistyki ze specjalnością polonistyczną), jeśli akurat nie wybrał kombinacji ze studiami historycznymi (i punktem ciężkości na dzieje Europy Wschodniej), kontakt z literaturą polską jest jednocześnie kontaktem z historią idei i polityki, niekiedy z historią sztuki, teatru, filmu lub historią gospodarczą Polski. Z konieczności następuje więc włączenie tekstu w cały splot zagadnień. Istnieje, oczywiście, niebezpieczeństwo, iż literaturę potraktuje się (wykładowca) lub odbierze (uczestnik zajęć) jako zaledwie ilustrację procesów pozaliterackich. Rolą nauczającego jest zachować właściwe proporcje, szczególnie podczas dyskusji i ustalania z uczestnikami tematów prac zaliczeniowych albo referatów. Ten jednak kontekst jest niezbędny, bo pozwala poznać różne wymiary kultury polskiej i dostrzec analogie oraz różnice w stosunku do znanej słuchaczom kultury niemieckiej, a przez to ulokować kulturę i literaturę polską na „mapie kulturalnej” (zachodniej) Europy.

Powszechna praktyka ujmowania literatury i kultury polskiej w kontekście teoretycznie slawistycznym, w praktyce jednak rusycystycznym, jakkolwiek może prowadzić do jej marginalizacji oraz jednostronnych czy, w skrajnych wypadkach, błędnych odczytań, może też razić krajowych specjalistów, otwiera interesujące perspektywy interpretacyjne. Krajowa polonistyka uniwersytecka (i szkolna) z różnych powodów (językowych, kulturowych, politycznych) rzadko sięga do innych literatur i kultur słowiańskich (a także litewskiej czy węgierskiej). Literatura rosyjska mieści się wprawdzie w programach kursów literatury ogólnej czy europejskiej, ale te mocno zredukowano od lat 90. Tak ważny dla slawistów niemieckich (niemieckojęzycznych) związek międzysłowiański pozwala dostrzec liczne analogie, przejawy transferu kulturowego i cyrkulacji tekstów, idei, koncepcji. Pod tym względem polonistyka krajowa może czerpać z osiągnięć badaczy z Niemiec, starając się o przekłady publikacji. Idealna ścieżka kształcenia polonistycznego powinna zapewne łączyć edukację na uniwersytecie niemieckim i polskim – i właśnie do takiego poszerzenia horyzontów motywują wykładowcy

słuchaczy polonistyk niemieckich. Możliwości finansowo-organizacyjne (stypendia, programy wymiany bezpośredniej, studia typu *double degree*, program Erasmus+) są wszelako ograniczone, stąd potrzeba dbałości o obecność polonistów w strukturach instytutów slawistyki oraz o intensywniejszą (i nie tylko krótkookresową) wymianę pracowników akademickich: ci z ośrodków polskich mogliby – na żywo lub w trakcie nauczania online – realizować w Niemczech tematy pogłębiające wiedzę studentów o dotąd słabo im znane zagadnienia, ci z niemieckich zaś – zilustrować na konkretnych przykładach zalety ujęć „porównawczych” w badaniu literatury i kultury polskiej i pokazać, że analiza polskiego tekstu literackiego, filmu itp. może, lecz nie musi, zakładać orientację w detalach kultury i historii narodowej.

BIBLIOGRAFIA

- Brandt, Aleksandra. *Die Darstellung des Nicht-Dargestellten. Die aerostatische Wissenspoetik um 1800 im deutsch- und polnischsprachigen Raum*. Harrassowitz, 2020.
- Dedecius, Karl. *Das Junge Polen. Ein Lesebuch*. Tłum. Jean Paul d'Ardeschah i in. Suhrkamp, 1982.
- Dedecius, Karl. *Die Dichter Polens. Hundert Autoren vom Mittelalter bis heute. Ein Brevier*. Suhrkamp, 1982.
- Drews, Peter. *Heine und die Slaven. Die gesamt slavische Rezeption der Werke Heinrich Heines von den Anfängen bis zur Gegenwart*. Sagner, 2003.
- Eberharter, Markus. *Der poetische Formismus Tytus Czyżewskis. Ein literarischer Ansatz der frühen polnischen Avantgarde und sein mitteleuropäischer Kontext*. Sagner, 2004.
- Ebert, Christa. *Literatur in Osteuropa. Russland und Polen*. Akademie Verlag, 2010.
- Fischer, Christine. *Lauras Schattenbild. Italienische Literatur in der polnischen und russischen Romantik*. Winter, 2008.
- Freise, Matthias. *Slavistische Literaturwissenschaft*. Narr, 2012.
- Gall, Alfred, Thomas Grob, i German Ritz, redaktorzy. *Romantik und Geschichte. Polnisches Paradigma, europäischer Kontext, deutsch-polnische Perspektive*. Harrassowitz, 2007.
- Gall, Alfred. *Performativer Humanismus. Die Auseinandersetzung mit Philosophie in der literarischen Praxis von Witold Gombrowicz*. Thelem, 2007.
- Garstka, Christoph. *Geschichte und kommunistische Gegenwart. Historiosophische Positionen und ihre narrative Präsentation in Essay und Roman der Volksrepublik Polen*. Winter, 2016.
- Gorzelniaak, Samanta. *Text, Nation, Geschlecht. Schriftstellerinnen in der polnischen Romantik*. Ulrike Helmer Verlag, 2013.
- Grądział-Wójcik, Joanna. „Gry (dy)wersyfikacyjne, czyli o praktykowaniu poetyki w dydaktyce uniwersyteckiej”. *Polonistyka. Innowacje*, nr 4, 2016, ss. 97-107.
- Hernas, Czesław. *Polnischer Barock. Ein literarisches Lesebuch*. Tłum. Hans-Peter Hoelscher-Obermaier i in. Suhrkamp, 1991.

- Hoelscher-Obermaier, Hans-Peter. *Polnische Romantik. Ein literarisches Lesebuch*. Przedm. Maria Janion. Suhrkamp, 1998.
- Hudzik, Agnieszka. *Philosophie der Verführung in der Prosa der Moderne. Polnische und deutschsprachige Autoren im Vergleich*. De Gruyter, 2018.
- Janion, Maria. *Die Polen und ihre Vampire. Studien zur Kritik der Phantasmen*, red. Magdalena Marszałek, tłum. Bernhard Hartmann i Thomas Weiler. Suhrkamp, 2014.
- Jelicz, Antonina. *Polnisches Mittelalter. Ein literarisches Lesebuch*. Tłum z łaciny Josef Bujnoch i Christiane Reitz, przekł. poetyckie Karl Dedecius, tłum. i naśladowanie z polskiego Hans-Peter Hoelscher-Obermaier. Suhrkamp, 1987.
- Kessler, Stephan. *Die litauischen Idyllen. Vergleichende gattungstheoretische Untersuchung zu Texten aus Polen und Litauen, 1747-1825*. Harrassowitz, 2005.
- Kowalska, Urszula. „Projekt Literatura”. *Polonistyka. Innowacje*, nr 4, 2016, ss. 83-95.
- Lawaty, Andreas, Marek Zybura, redaktorzy. *Gombrowicz in Europa. Deutsch-polnische Versuche einer kulturellen Verortung*. Harrassowitz, 2006.
- Lecke, Mirja. *Erzählte Aufklärung: Studien zum polnischen Roman um 1800*. Peter Lang, 2002.
- Leschnik, Hubert. *Erinnerungskultur und Geschichtspolitik in Polen von 1998 bis 2010*. Verlag Herder-Institut, 2020.
- Libera, Zdzisław. *Polnische Aufklärung. Ein literarisches Lesebuch*. Tłum. Jh. Bernouilli i in. Suhrkamp, 1989.
- Makarska, Renata. *Der Raum und seine Texte. Konzeptualisierungen der Hucul'sčyňa in der mitteleuropäischen Literatur des 20. Jahrhunderts*. Peter Lang, 2010.
- Markiewicz, Henryk. *Polnischer Realismus. Ein literarisches Lesebuch*. Tłum. Karl Dedecius i in. Przedm., biogramy autorów i komentarze Henryk Markiewicz. Suhrkamp, 1996.
- Marszałek, Magdalena. „Das Leben und das Papier”. *Das autobiographische Projekt Zofia Nalkowskas: Dzienniki 1899-1954*. Synchron, 2003.
- Mende, Jana-Katharina. *Das Konzept des Messianismus in der polnischen, französischen und deutschen Literatur der Romantik. Eine mehrsprachige Konzeptanalyse*. Winter, 2020.
- Olschowski, Heinrich. *Der Mensch in den Dingen. Programmtexte und Gedichte der Krakauer Avantgarde*. Leipziger Universitätsverlag, 1986.
- Olschowski, Heinrich. *Lyrik in Polen. Strukturen und Traditionen im 20. Jh.* Akademie-Verlag, 1979.
- Osiński, Wojciech. „Wiatr od morza”. *Aussöhnung oder Abgrenzung? Stefan Żeromskis literarische Geschichtsverarbeitung der deutsch-polnischen Nachbarschaft im Lichte der postkolonialen Theorie*. Thelem, 2011.
- „Polonistyka za granicą – Ankieta”: Stanisław Barańczak, Daniel Beauvois, Bogdana Carpenter, Maria Delaperrière, Wiktor Erlich, Rolf Fieguth, Halina Filipowicz, Regina Grol-Prokopczyk, Beth Holmgren, Jerzy R. Krzyżanowski, Madeline G. Levine, Czesław Miłosz, Edward Możejko, Aleksander Schenker, Halina Stephan, Ewa Thompson, Thomas Venclova, Andrzej Vincenz. *Teksty Drugie*, nr 1/2, 1992, ss. 97-149.
- Pörzgen, Yvonne. *Berauschte Zeit. Drogen in der russischen und polnischen Gegenwartsliteratur*. Böhlau, 2008.
- Przybylska, Renata. „Polonistyka zdeintegrowana – jak jest, jak mogłoby być. Kilka myśli pod dyskusję”. *Postscriptum Polonistyczne*, nr 1, 2012, ss. 29-32.

- Ritz, German, redaktor. *Geschichtsentwurf und literarisches Projekt. Studien zur polnischen Hoch- und Spätromantik*. Harrassowitz, 2010.
- Salden, Peter. *Russische Literatur in Polen (1864-1904)*. Böhlau, 2013.
- Schmid, Wolf. *Slavische Erzähltheorie. Russische und tschechische Ansätze*. De Gruyter, 2009.
- Schümann, Daniel. *Kampf ums Da(bei)sein. Darwin-Diskurse und die polnische Literatur bis 1900*. Böhlau, 2015.
- Schultze, Brigitte. *Der polnische Bauernfürst: Vom Bauern zum König. Arbeit am Stoff in vier Jahrhunderten*. Peter Lang, 2003.
- Seller, Nina. *Privatisierte Weiblichkeit. Genealogien und Einbettungsstrategien feministischer Kritik im postsozialistischen Polen*. Transcript, 2018.
- Stegmann, Natali. *Die Töchter der geschlagenen Helden. „Frauenfrage“, Feminismus und Frauenbewegung in Polen 1863-1919*. Harrassowitz, 2000.
- Steltner, Ulrich, i Christine Fischer. *Polnische Dramen in Deutschland. Übersetzungen und Aufführungen als deutsch-deutsche Rezeptionsgeschichte, 1945-1995*. Böhlau, 2011.
- Tornow, Siegfried. *Was ist Osteuropa? Handbuch der Text- und Sozialgeschichte Osteuropas von der Spätantike bis zum Nationalstaat*. Harrassowitz, 2005.
- Tschiżewskij, Dmitrij. *Vergleichende Geschichte der slawischen Literaturen*. De Gruyter, 1968.
- Trunte, Nicolina. *Slavia Latina. Eine Einführung in die Geschichte der slavischen Sprachen und Kulturen Ostmitteleuropas*. Sagner, 2012.
- Uffermann, Dirk. *Polska literatura postkolonialna: od sarmatyzmu do migracji poakcesyjnej*. Universitas, 2020.
- Uffermann, Dirk. „Slavic Studies in the German-Speaking Countries: Institutional Structures and Paradigm Shifts”. *The Slavic & East European Journal*, vol. 63, nr 3, 2019, ss. 327-338.
- Walecki, Waławac. *Polnische Renaissance. Ein literarisches Lesebuch*. Tłum. z łaciny i polskiego oraz poetyckie naśladowanie Hans-Peter Hoelscher-Obermaier. Suhrkamp, 1996.
- Zemła, Małgorzata. *Der polnische Essay und seine kulturmodellierende Funktion (Jerzy Stempowski und Czesław Miłosz)*. Sagner, 2009.

LITERATURA I KULTURA POLSKA NA NIEMIECKICH UNIWERSYTETACH: PRAKTYKI I WYZWANIA DYDAKTYCZNE

Streszczenie

Artykuł proponuje bliższe spojrzenie na zakres, konteksty i metody badań nad literaturą i kulturą polską i ich nauczaniem na wybranych niemieckich uniwersytetach. Autorki, opierając się na własnych doświadczeniach dydaktycznych na kierunkach studiów licencjackich i magisterskich z komponentem polonistycznym, po pierwsze, określają specyfikę polonistycznych studiów literaturoznawczych w Niemczech na tle uwarunkowań kulturowych i polityczno-ekonomicznych. Po drugie, prezentują problematykę oraz strukturę wybranych zajęć, jakie prowadziły. Wyjaśniają powody, dla których określone teksty i ramy interpretacyjne wydały im się najbardziej odpowiednie, oraz wymieniają najważniejsze wyzwania, z jakimi mierzyć się muszą słuchacze i wykładowcy, w tym kwestie strukturalne, finansowe i kulturowe. Artykuł dowodzi, że różnice między polonistyką krajową a niemiecką mogą być inspirujące dla nich obu. Pozytywnym

aspektem niemieckiego modelu jest zwłaszcza szersze, komparatystyczne (głównie, lecz nie tylko slawistyczne) spojrzenie na literaturę i kulturę polską.

Słowa kluczowe: polonistyka; literatura i kultura polska; slawistyka; Niemcy; dydaktyka uniwersytecka; wyzwania.

POLISH LITERATURE AND CULTURE AT GERMAN UNIVERSITIES:
EDUCATIONAL PRACTICES AND CHALLENGES FOR TEACHING

S u m m a r y

The paper examines the scope, various contexts of, and approaches to Polish literature and culture at selected German universities. Drawing on their teaching experience in bachelor courses and master's programmes that include Polish Language and Literature, the authors first outline the specificity of Polish studies in Germany against its cultural, political, and economic background. Secondly, they highlight the focus and structure of selected courses that they have taught and explain the reasons for choosing certain texts and approaches. In the next step, they identify crucial challenges faced by both the students and faculty. The paper argues that differences between Polish studies in Poland and in Germany can be stimulating for both. A particularly positive aspect of the German model is that it offers a broader, comparative (mainly, but not only, Slavic) perspective on Polish literature and culture.

Keywords: Polish Studies; Polish Literature and Culture; Slavic Studies; Germany; teaching at university; challenges.